

УДК 821.161.3–14«19»Короткевич

DOI 10.63874/2218-029X-2025-1-45-50

Людміла Міхайлаўна Садко*канд. філал. навук, дац., дац. каф. беларускага і рускага літаратуразнаўства і журналістыкі
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна***Lyudmila Sadko***Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Belarusian and Russian Literary Studies and Journalism
of Brest State A. S. Pushkin University
e-mail: konovod1@yandex.ru*

ВОБРАЗ НОМО HEROICUS У ВЕРШАХ ЗБОРНИКА «БЫЎ. ЁСЦЬ. БУДУ» У. КАРАТКЕВІЧА

Прадстаўлена комплекснае даследаванне асаблівасцей канцэпцыі асобы ў вершах У. Караткевіча са зборніка «Быў. Ёсць. Буду». Высветлена, што лірычны герой твораў гэтага зборніка – гераічная асоба (воін, герой, змагар, закаханы, рыцар), носьбіт гераічнага этасу *homo heroicus*. Канстытуэнтамі вобраза выступаюць характэрныя матывы Рамантызму: глыбокі псіхалагізм, трагізм адзінокай асобы, імкненне да вольнасці, вызвалення ад фізічнага і духоўнага прыгнёту (інтэртэкстуальныя сувязі з творчасцю Дж. Байрана), – а таксама рыцарскай сярэднявечнай эстэтыкі слугавання Прыўкраснай даме, узнёслага кахання, куртуазіі. Вялікая колькасць лексічных адзінак у вершах паэта мае дачыненне да мілітарнай сферы (намінацыі розных відаў зброі, амуніцыі воіна (у асноўным рыцарская сярэднявечная экіпіроўка), азначэнні ваенных сітуацый, спецыфічнага хранатопу, характэрных эмоцый гора, пакуты і нянавісці). Зроблены высновы, што У. Караткевіч стварае своеасаблівы характар амаль легендарнага нацыянальнага героя – высакароднага патрыёта, тыранаборца, мужнага абаронцы народа і Бацькаўшчыны.

Ключавыя словы: «Быў. Ёсць. Буду», У. Караткевіч, *homo heroicus*, канцэпцыя асобы, гераічнае, рамантызм, рыцар, воін, зброя, вайна, Дж. Байран.

The Image of Homo Heroicus in the Poems of the Collection «I Was. I Am. I Will Be» by U. Karatkevich

A comprehensive study of the features of the concept of personality in the poems by U. Karatkevich from the collection «I Was. I Am. I Will Be» is presented. It is found out that the lyrical hero of the works of this collection is a heroic person (warrior, hero, fighter, lover, knight), the bearer of the heroic ethos of *homo heroicus*. The constituents of the image are the characteristic motifs of Romanticism – deep psychologism, the tragedy of a lonely person, the desire for freedom, liberation from physical and spiritual oppression (intertextual connections with the work by J. Byron), as well as the knightly medieval aesthetics of serving the Fair Lady, sublime love, and courtship. A large number of lexical units in the author's poems are related to the military sphere (nominations of various types of weapons, warrior's ammunition (mainly knightly medieval equipment), definitions of military situations, a specific chronotope, characteristic emotions of grief, suffering, and hatred). The conclusions are drawn that U. Karatkevich creates a peculiar character of an almost legendary national hero – a noble patriot, a fighter against tyranny, a courageous defender of the people and the Fatherland.

Key words: «I Was. I Am. I Will Be», U. Karatkevich, *homo heroicus*, concept of personality, heroic, romanticism, knight, warrior, weapon, war, J. Byron.

Уводзіны

У цяперашні час ва ўмовах трансфармацыі каштоўнасна-сэнсавых арыенціраў развіцця грамадства асаблівасцю аксіялогіі і ментальнасці сучасніка з'яўляецца неадназначнае стаўленне да гераізму як феномена культуры: гераічныя ўчынкі цяпер нярэдка падвяргаюцца рэлятывісцкаму пераасэнсаванню і прагматычнай рэфлексіі.

Феномен гераічнага складаны па структуры (уяўляе сабой камбінацыю шэ-

рагу этычных і эстэтычных катэгорый, іх адзінства і ўзаемапранікненне) і незвычайна багаты ў сваіх праявах (можа адлюстроўвацца ў формах ўзнёслага, выдатнага, трагічнага, лірычнага, патэтычнага, экзістэнцыяльнага і г. д.). На думку С. Кармілава, гераічнае – гэта «художественное воспроизведение мужественного и самоотверженного поведения индивидуума или масс во имя высоких целей» [1, стб. 175]. Калі гаварыць пра ўвасабленне гераічнага ў канцэп-

цыі асобы, то яна – носьбіт агульначалавечых каштоўнасцей, актыўны, валявы і самаахвярны герой, гатовы да смерці ў імя свабоды чалавека і высокіх ідэалаў. Такая гераічная асоба спалучае рысы грамадзянскага служэння Старажытнага Рыма, духоўнай ахвярнасці Сярэднявечча, інтэлектуальнага подзвіга Адраджэння і Новага часу. Відавочна, што змена гістарычнай эпохі кожны раз абнаўляе вобраз гераічнай асобы, робячы яго адэкватным запытам часу.

Гераічны вектар асэнсавання чалавечай асобы з'яўляецца адным з дамінантных у творчасці У. Караткевіча ўвогуле і ў лірычных творах са зборніка «Быў. Ёсць. Буду» (1986) у прыватнасці. Творчая спадчына аднаго з самых яркіх беларускіх пісьменнікаў XX ст. У. Караткевіча складае своеасаблівы гераічны эпас нашага народа, дзе ўзнаўляюцца слаўныя і драматычныя старонкі гісторыі краіны, а гераічныя каштоўнасці вернасці Радзіме, патрыятызма, зберажэння мовы і традыцый набываюць статус ядра беларускай аксіясферы, ментальнасці і культуры. Як адзначае А. Русецкі, «агульная маральна-эстэтычная напоўненасць твораў, якія закранаюць даволі працяглую і значную для развіцця беларускай культуры гістарычна-мастацкую плынь, даюць сучаснаму чытачу шырокую панараму культурнага і мастацкага развіцця беларусаў, знаёмяць з вобразамі тых нацыянальных асветнікаў, якія рабілі падмуркі і ўзводзілі сцены беларускай духоўнасці. Пры гэтым У. Караткевіч пераканаўча сцвярджае адметнасць уласнага гістарычнага шляху беларусаў і іх нацыянальнай мастацкай культуры, якія неадрыўныя, але ў той жа час не зводзяцца да лёсу і культур іншых славянскіх народаў» [2, с. 264].

Мэта артыкула – разгляд гераічнага як адной з этыка-эстэтычных дамінант і выяўленне яе ўплыву на канцэпцыю асобы ў вершах зборніка «Быў. Ёсць. Буду» У. Караткевіча.

Байранічныя вобразы ў вершах У. Караткевіча: канцэпцыя асобы

У адным з вершаў – «Наследаванне Байрану» – паэт адкрыта заяўляе, што традыцыі знакамітага англійскага рамантыка і бунтара Дж. Г. Н. Байрана блізкія эстэтыцы і паэтыцы самога У. Караткевіча. Сапраўды, у наяўнасці ў зборніку У. Караткевіча кола

тэм і ключавых матываў, што ўласцівы рамантызму: глыбокая цікавасць да Сярэднявечча, падзей слаўнай беларускай мінуўшчыны. З арсенала рамантызму ўзята і значная частка слоў-атрыбутаў накішталт мяча, клінка, рыцара, вежы, адзіноты і інш.

У артыкуле «...Будзеш свой сярод чужых» (1963) У. Караткевіч слухна разважае пра лёс твораў Дж. Байрана на беларускай мове, асабліва спыняецца на містэрыі «Каін» ў перакладзе У. Жылкі і адкрыта заяўляе: «Люцыфар – дзіва! Яго словы пра бога – цуд!», «Я дагэтуль трызну размовай Каіна і Авеля» [3, с. 374]. Захапленне яркім вобразам парадаксіста Люцыфера і бунтара-самотніка Каіна з твора англійскага класіка, тыранаборскі пафас, тэматыка свабодалюбства і трагічнасці чалавечага лёсу былі ўвасоблены У. Караткевічам ў вершы «Дэман». Своеасаблівымі двайнікамі, накішталт Каіна / Люцыфера з твора Дж. Байрана, выступаюць лірычны герой верша У. Караткевіча і Дэман – «дух дасканалы задта» [4, с. 100], таямнічая істота, апісаная як «чалавек з кажановымі крыламі» [4, с. 99]. Гэтыя героі хутчэй выступаюць не як допельгангеры, антаганісты і ворагі, а як цёмны, патаемны бок асобы. Маналогі Люцыфера і Дэмана літаральна агучваюць схаваныя думкі сваіх герояў-двайнікоў з рэальнага міра. Дэман з верша У. Караткевіча не шкоднік, што прадвызначае трагічны ход жыцця лірычнага героя і служыць прычынай яго бедстваў або прадвеснікам смерці, ён носьбіт вышэйшых ведаў, што праўдзіва адказвае на самыя важныя пытанні чалавека.

Стварэннем Дэмана беларускі паэт не абмежаваў галерэю двайнікоў у гэтым вершы. Амбівалентнымі парамі ў творы выступае мноства вобразаў: Зямля – Антызямля, куля – антыкуля, ствол – антыствол, кветка – зорка, пагоня – бег, агонь – снег, зло – пяшчота, пажар – заліў. Дэман пабываў на мностве планет, але самая прывабная для яго – Зямля, якую ён характарызуе праз шэраг парадаксальных азначэнняў-аксюмаранаў:

Зло і пяшчоту, пажар і спакойны заліў. –

Ўсё гэта можна пабачыць на гэтай праклятай,

На бласлаўленай, на сонечна-змрочнай зямлі [4, с. 99].

Лірычны герой, напэўна, паэт, гарача просіць у Дэмана, называючы яго «дружа», выратавання ад становішча, калі «ў мностве мудрасці шмат смутку; і хто памнажае спазнанне, памнажае смутак». Герой пакутуе ад свайго глыбокага разумення недасканаласці быцця і немагчымасці змяніць яго несправядлівасці:

Ратуй мяне, дружа, або
Вырві з мяне ледзяную самоту
ўсведання,
Дай мне няведанне простых і простых
любоў.
Ўсё асляпленне кахання, эльбрусы
яго і галгофы,
Люд, што гібее ў агні, сэрца, што гіне
ў агні, –
На іх, вазьмі іх сабе разам з гэтымі
строфамі,
Што разумеюць усё і нічога не
могуць змяніць [4, с. 100].

Менавіта Дэман дае лірычнаму герою глыбока асэнсаваную парадку, у якой сфармулявана экзістэнцыяльная канцэпцыя гераічнага: працягваць барацьбу, нават калі ведаеш, што перамога немагчымая. На зямлі, у свеце несправядлівасці і абсурду чалавеку застаецца трагічнае супрацьстаянне абставінам, вернасць сваім ідэалам, пачуццё ўласнай годнасці, высакароднае імкненне быць карысным людзям і Радзіме:

– Просіш аб чым? Пагасіць твой
апошні маяк?
Хлусіш нашто? Ты ж не хочаш
збавення, не хочаш.
Лепшаю песняй тваёй стала пакута
твая.
Мужна ў цемру глядзі і трызні аб
вечнай радзіме,
Трызні аб шары зямным і пакутвай
далей і далей,
Пакуль не згасла зямля, пакуль
чыстае неба ад дыму.
І пакуль гібель твая дрэмле ў нейчым
ствале [4, с. 100].

У вершы «Наследаванне Байрану» У. Караткевіч стварае вобраз рыцара, які гатовы служыць сваёй Прыўкраснай Даме. Існуюць пераклады верша «I saw thee weep...» Дж. Байрана на беларускую мову, што выканаў У. Дубоўка, а таксама на рускую мову – С. Маршака, Д. Міхалоў-

скага, якія, зразумела, былі вядомыя У. Караткевічу, што зрабіў сваё «перастварэнне» твора. І ў арыгінале, і ў перакладах тэкст насычаны арыгінальнымі метафарамі, параўнаннямі і эпітэтамі, мае двухчасткавую кампазіцыю, дзе ў першай частцы лірычны герой з пяшчотай распавядае пра прыгажосць і прывабнасць любай дзяўчыны, а ў другой – перадае, што каханая адной толькі ўсмешкай надае ўпэўненасці і моцы, акрыляе мужчынскае сэрца. Неабходна адзначыць, што ў вершы У. Караткевіча ёсць прынцыповыя адрозненні ў параўнанні з тэкстам-асновай і перакладамі. Лірычны герой У. Караткевіча не толькі закаханы мужчына, але і воін, рыцар, а вобразная сістэма верша складаецца са словаў і выразаў з батальнай семантыкай. Так, герой называе вейкі дзяўчыны «стрэламі», бачыць, што іх чорны колер кантрастуе з белай скурай, нагадваючы мужчыне зусім іншыя рэаліі з яго баявога жыцця:

Ты апусціла стрэлы вей –
І гэта, як на снег вайны,
На саван бітвы ў снах завей
Бязгучна селі груганы [4, с. 65].

У гэтым катрэне аўтар стварае цікавы метафарычны перыфраз, апісваючы, як засмучаная дзяўчына апусціла вочы, і «стрэлы вей» нагадваюць герою-ваяру «груганую» на снезе пасля бітвы.

Другая частка ў У. Караткевіча значна большая па аб'ёме, чым у яго папярэдняй, і складаецца з шасці радкоў з палымічнымі прызнаннямі героя сваёй Прыўкраснай Даме, чым яна з'яўляецца для яго, дзе ўзнаўляюцца вобразы ратных спраў. Падораная любай усмешка вяртае герою сэнс светабудовы і моц на мужнюю барацьбу:

І адышла зіма трывог,
І ўстаў з нябёс герояў строй...
І зноў ёсць май, і зноў ёсць бой,
І зноў ёсць свет, і ў свеце бог [4, с. 65].

Канцэпцыя *homo heroicus* у вершах У. Караткевіча

Гераічныя каштоўнасці – матывацыйная аснова для дзейнасці лірычнага героя твораў зборніка «Быў. Ёсць. Буду» У. Караткевіча. Максімальную рэпрэзентацыю гэтых каштоўнасці маюць у мужчынскіх вобразах з гэтай кнігі: воіна, героя, змагара, закаханага, рыцара, паэта, – што з'яўля-

юцца носьбітамі гераічнага этасу *homo heroicus*.

Номо *heroicus* У. Караткевіча сваё прызначэнне бачыць у абароне свайго племя, каханай, народа і чалавецтва наогул: «За айчыну і слова, племя і род» (верш «Шляхі Ігната Буйніцкага») [4, с. 28]. Такі герой падобны на татэм, здольны, як у старажытных гераічных сагах, перамагчы любую пачвару, гарманізаваць рэчаіснасць, адстаяць і абараніць інтарэсы калектыву.

Асноўным спосабам мастацкага адлюстравання асобы *homo heroicus* у вершах У. Караткевіча з'яўляецца ідэалізацыя і кантраст, а лінгвастылістычнымі маркерамі з'яўляюцца сродкі мовы са становачай канатацыяй, семантыкай выключнасці: *смелы, верны, вечны, праўдзiвы, велiчны, добры, мужны, упэўнены ў перамозе*, нават цаною жыцця:

Гэта ўсё мне суджана Богам

І за гэта – хоць тройчы памры» (верш «Разведчык») [4, с. 14].

Як адзначае М. Лапо, аналізуючы праявы кантраста ў эстэтыцы і паэтыцы пражытных твораў У. Караткевіча, «яшчэ адной акалічнасцю, чаму пісьменнік выбраў выразнае супрацьстаянне эпох, можа быць яго арыентацыя на такі узор літаратуры, як так званы «вальтэр-скотаўскі» гістарычны раман, дзе героі выразна падзелены на становачых і адмоўных, эпохі апісваюцца ў рамантычным духу, а для герояў уласцівыя высокія ідэалы» [5, с. 22].

Вобраз *homo heroicus* суадносіцца ў вершах У. Караткевіча с вялікай колькасцю слоў мілітарысцкай групы, перш за ўсё гэта лексема *вайна*. З 77 тэкстаў зборніка «Быў. Ёсць. Буду» ў 48 вершах сустракаюцца слова *вайна* (16 разоў) ці блізкія па сэнсе *бой* (8 разоў), *бітва* (3 разы), *сеча* (1 раз), *абардаж* (1 раз). Лексічныя рэпрэзентанты гэтых вобразаў вайны звязаныя з мілітарнай сферай. Перш за ўсё, гэта словы, што абазначаюць ваенныя артэфакты – зброя. Слова *меч* ужываецца ў вершах 11 разоў, *зброя* – 6 разоў, а таксама *нажы, лязо, саблі, кінжал, порах, гармата, шчыт і стрэлы* па два разы, *бомбы, касцет, сярпы, вастрыё, дубінка* па адным словаўжыванні.

Тэкставыя асацыятыўныя сувязі злучаюць вайну і героя-воіна з пачуццёвай сферай. Напрыклад, характэрныя пачуцці

ваяра перадаюцца праз словы *нянавісць* (4 разы), *вораг* (6 разоў), *чужынец* (3 разы), *кроў* (9 разоў).

Псіхалагічная рэфлексія лірычнага героя У. Караткевіча – воіна, героя – прадстаўлена таксама матывамі страты, тугі, адзіноты і гора. Пачуцці ваяра перадаюцца праз такія эмацывы, як *боль, любоў, гнеў, пакуты, бяссонне, чаканне, суровасць, удар, труна*.

Воін часта адчувае адзіноту, выкліканую выключнасцю, абранасцю і ахвярнасцю:

Але волі няма вышэйшай
За абраную ў гэтым жыцці,
Але долі няма вышэйшай, –
Аднаму на тысячы йсці!
Аднаму – без тысяч дывізій,
Без тысяч сконаў і мук.
Аднаму загінуць, зрабіўшы
Ўсё адзінаю параю рук [4, с. 15].

А. Верабей сведчыць: «І адзін можа, аказваецца, быць воінам у полі, калі гэта патрэбна дзеля жыцця людзей, волі радзімы, патрыятычнай ідэі. І значным будзе плён такой працы і змагання» [6, с. 56].

Знешнасць лірычнага героя, што ўзвышаецца над штодзённасцю, апісваецца ў вершах У. Караткевіча ў максімальна выразных рамантычных фарбах, як у вершы «Бекеш, або Ода ерасі (Балада 1555 года)»:

Ветрык свабоды далёкай пяро на
бярэце ўзвівае,

Вогнішчаў полымя злое ў вачах маіх
дзёрзкіх гарыць [4, с. 74].

Галоўная зброя ваяра – меч, што з'яўляецца сімвалам мужнасці і адвагі, важным атрыбутам рыцарства. Акрамя таго, гэты вобраз задае таксама тэму пакарання і болю.

Зброя можа выступаць і як меліяратыў («верны шчыт» [4, с. 16], «спявае нож у час вайны за волю» [4, с. 21], «звонкае, як шчыт, найменне той, / Гожай, як язмін, няўмольнай, гордай» [4, с. 57], «латы светлыя, добрая зброя» [4, с. 110], «Miserecordia / Літасці меч» [4, с. 143]), і як пейратыў («пачварная гармата» [4, с. 79], «атручаныя стрэлы» [4, с. 80], «вораг з кінжалам чакае» [4, с. 99]). Эпітэты-ўвасабленні ў падобных прыкладах узмацняюць становачыя і негатыўныя характарыстыкі зброі, надзяджаюць яе рысамі характару ўладальніка.

Homo heroicus У. Караткевіча надзелены асаблівым лёсам, дзе боль, гора, душэўныя пакуты сталі адвечнымі спадарожнікамі. Трактоўка тэмы пакуты ў творах зборніка «Быў. Ёсць. Буду» мае сваю нацыянальную спецыфіку, абумоўленую драматычнай гістарычнай сітуацыяй, у якой апынулася Бацькаўшчына, яе культура і мова. Няшчасці, асабістая трагедыя героя У. Караткевіча паўстаюць як адлюстраванне трагічнага лёсу самой Беларусі:

Я воінам быў нястомным.
З жорсткасцю і хлуснёю
І без забрала, да смерці
Быўся за просты народ [4, с. 152–153].

Падзеі значнай колькасці вершаў зборніка «Быў. Ёсць. Буду» У. Караткевіча адбываюцца ў своеасаблівых межах хранатопы вайны, бітвы, баёў. Мартальныя матывы, да якіх звяртаецца паэт, ствараюцца з дапамогаю ўзвышаных вобразаў, эстэтызацыі смерці/пагібелі за волю і Радзіму:

За ўсіх, хто крывёю піша
Ў нязгодзе
З рабства подлай дарогай,
Хто за Край Свой Родны, за ўсе
Народы
Паўстане нават на Бога [4, с. 7].

Заклучэнне

Паслядоўна і яскрава намаляваны характарны лірычны герой *homo heroicus* злучае тэксты зборніка «Быў. Ёсць. Буду» У. Караткевіча ў своеасаблівую рамантычную паэму досыць буйной формы, дзе прысутнічае экзатызацыя хранатопы, маюцца вострасюжэтныя павароты, распрацаваны выключныя характары, матыў тыранаборства, слугавання Прыўкраснай Даме.

Суб'ектывізм і лірызм, безумоўна, вылучаюцца ў вершах зборніка, але прыступіваюць у іх таксама і фантазіяныя навілістычныя падзеі, што разгортваюцца вакол асобы лірычнага героя-воіна, рыцара, што выразна акружаны эмацыйным спачуваннем аўтара, часам нават тоесны яму. Характэрны герой-воін У. Караткевіча дэманструе тытанічную вернасць сваёй мэце, нязменнасць і стойкасць характару, паслядоўнасць пераследавання ідэі волі, шчасця і славы Бацькаўшчыны.

У вершах зборніка «Быў. Ёсць. Буду» адлюстравана і яе гераічная гісторыя. Гэтыя патрыятычныя рысы збліжаюць *homo heroicus* У. Караткевіча з быліннымі волатамі, што ажыццяўляюць подзвігі ў славу Радзімы, а таксама сярэднявечнымі рыцарамі, куртуазнымі героямі, якія праслаўляюць каханне і высакароднасць.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Литературная энциклопедия терминов и понятий / Рос. акад. наук, Ин-т науч. информ. по обществ. наукам ; гл. ред. и сост. А. Н. Николюкин. – М. : Интелвак, 2001. – 1596 стб.
2. Русецкі, А. Уладзімір Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць. Нататкі літаратурнай творчасці / А. Русецкі. – Мінск : Маст. літ., 2000. – 300 с.
3. Караткевіч, У. Збор твораў : у 8 т. / У. Караткевіч. – Т. 8. Кн. 2 : З жыццяпісу, нарысы, эсэ, публіцыстыка, постаці, крытычныя творы, інтэрв'ю, летапіс жыцця і творчасці. – Мінск : Маст. літ., 1991. – С. 365–374.
4. Караткевіч, У. Быў. Ёсць. Буду: Кніга паэзіі / У. Караткевіч. – Мінск : Маст. літ., 1997. – 157 с.
5. Лаппо, М. С. Вобразы Сярэднявечча і Рэнесансу ў рамане У. Караткевіча «Хрыстос прыямліўся ў Гародні» / М. С. Лаппо // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А, Гуманитарные науки. – 2020. – № 10. – С. 19–23.
6. Верабей, А. Уладзімір Караткевіч: жыццё і творчасць / А. Верабей. – Мінск : Беларус. навука, 2005. – 271 с.

REFERENCES

1. Litieraturnaja enciklopedija tierminov i poniatij / Ros. akad. nauk, In-t nauch. inform. po obshchiestv. naukam ; gl. ried. i sost. A. N. Nikoliukin. – M. : Intelvak, 2001. – 1596 stb.

2. Rusiecki, A. Uladzimir Karatkievich: praz historyju u suchasnasc'. Natatki litaraturnaj tvorchasci. – Minsk : Mast. lit., 2000. – 300 s.
3. Karatkievich, U. Zbor tvorau : U 8 t. / U. Karatkievich. – T. 8. Kn. 2 : Z zhycciapisu, narysy, ese, publicystyka, postaci, krytychnyja tvory, interv'ju, lietapis zhyccia i tvorchasci. – Minsk : Mast. lit., 1991. – S. 365–374.
4. Karatkievich, U. Byu. Josc'. Budu : Kniha paezii / U. Karatkievich. – Minsk : Mast. lit., 1997. – 157 s.
5. Lappo, M. S. Vobrazy Siaredniaviechcha i Reniesansu w ramanie U. Karatkievicha «Khrystos przyiamliusia u Harodni» / M. S. Lappo // Viestnik Polockogo gosudarstviennogo universiteta. Sierija A, Gumanitarnyje nauki. – 2020. – № 10. – S. 19–23.
6. Vierabiej, A. Uladzimir Karatkievich: zhyccio i tvorchasc' / A. Vierabiej. – Minsk : Bielarus. navuka, 2005. – 271 s.

Рукапіс паступіў у рэдакцыю 15.04.2025